

*Dogmatically, not disputatiously;
As a fisherman, not as an Aristotelian;
Spiritually, not mischievously;
Ecclesiastically, not forensically;
Beneficially, not ostentatiously.*

Καθηγήτρια Δήμητρα Κούκουρα

Evangelism in “Christian” Societies

An Orthodox homiletic approach

1. Οι «χριστιανικές» κοινωνίες

Η διαπίστωση είναι προφανής. Οι κοινωνίες στο Βόρειο Ημισφαίριο και ειδικότερα στην Ευρώπη δεν είναι πλέον χριστιανικές. Στο παρελθόν αριθμούσαν στα μέλη τους Χριστιανούς, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, οι οποίοι ανήκαν σε μια συγκεκριμένη χριστιανική παράδοση ή και σε περισσότερες¹. Τότε οι κοινωνίες ήταν χριστιανικές, εφόσον η θρησκεία λογίζεται ως ένα κύριο χαρακτηριστικό του πολιτισμού. Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, η κατάργηση του διπολικού πολιτικο-οικονομικού συστήματος με την πτώση των ολοκληρωτικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη και η ασύλληπτη ανάπτυξη της τεχνολογίας στον τομέα των μεταφορών και των επικοινωνιών οδήγησαν στην παγκοσμιοποίηση της οικονομίας. Παράλληλα διευκόλυναν τη διακίνηση διαφόρων πολιτιστικών στοιχείων και ενθάρρυναν την αθρόα μετακίνηση πληθυσμών για ποικίλους λόγους, από χώρα σε χώρα, από ήπειρο σε ήπειρο και από ημισφαίριο σε ημισφαίριο. Με αυτόν τον τρόπο οι κατ' εξοχήν χριστιανικές κοινωνίες έγιναν πολυθρησκευτικές. Παράλληλα στις ιστορικές χριστιανικές παραδόσεις της Ευρώπης, εκ των οποίων ορισμένες έχουν τις ρίζες τους στους ίδιους τους Αποστόλους, προστίθενται στην εποχή μας με ποικίλους τρόπους και διάφορες άλλες νεώτατες διακλαδώσεις του κύριου προτεσταντικού ρεύματος. Συνήθως διακατέχονται από ορμητικό ιεραποστολικό ζήλο και προέρχονται κυρίως από το Νότιο Ημισφαίριο², όπου τις τελευταίες

¹ Ιωάννη Πέτρου, Θρησκευτικός Πλουραλισμός και διαθρησκευτικός διάλογος στη σύγχρονη κοινωνία (John Petrou, Religious Pluralism and Interfaith dialogue in today's society) <http://ejournals.lib.auth.gr/synthesis/article/view/3922/3949>, retrieved 10/05/2014

² Dana L. Robert, “Witness and Unity in 21st Century World Christianity”

δεκαετίες κατά κοινή ομολογία έχει μετατοπισθεί το κέντρο βάρους του Χριστιανισμού³.

Ωστόσο ο σημερινός πολυθρησκευτικός - πολυπολιτισμικός χαρακτήρας των παλαιότερων χριστιανικών κοινωνιών στην Ευρώπη δεν οφείλεται μόνον στην προσθήκη νέων μελών, τα οποία εντάσσονται στους κόλπους των εκκοσμικευμένων πλέον κοινωνιών ή διαβιώνουν στο περιθώριό τους. Οι ίδιες οι ιστορικές εκκλησίες χάνουν βαθμιαία το ποιμνιό τους, καθώς οι νεώτερες γενεές παραμένουν επί το πλείστον αδιάφορες, ενώ οι μεγαλύτεροι στην ηλικία όχι σπάνια αρκούνται μόνον σε παρωχημένες εθιμικές συνήθειες που στο παρελθόν συνδέθηκαν με τη λατρεία στον αληθινό Θεό. Σήμερα το ουσιαστικό περιεχόμενό λησμονήθηκε και απέμεινε το πολιτιστικό του περίβλημα. Πολλοί εξάλλου είναι και εκείνοι που σκανδαλίζονται από ανάρμοστες συμπεριφορές ιθυνόντων ή δεν παίρνουν απαντήσεις σε καίρια ερωτήματά τους, οπότε στην εποχή των πολλαπλών επιλογών τις αναζητούν αλλού.

Με αυτήν την έννοια οι χριστιανικές κοινωνίες του παρελθόντος μπορούν να θεωρούνται σήμερα χριστιανικές, μόνον ως προς τις πολιτιστικές τους καταβολές, εφόσον δεν υπάρχουν πλέον στεγανά γεωγραφικά όρια για το διαφορετικό αλλά και οι ίδιες φάνηκαν απροετοίμαστες να αναπτύξουν δημιουργικό διάλογο με το σύγχρονο, ώστε να εκσυγχρονιστούν. Χρειάζεται πάντοτε τόλμη και πολύς φωτισμός του Αγίου Πνεύματος, για να διακριθούν τα μεταβλητά στοιχεία μιας μακραίωνης παράδοσης από τα αμετάβλητα.

Ο κίνδυνος υπάρχει παντού: και στην προσκόλληση στο παρελθόν και στην απόρριψή του.

Ακόμη και η απλή παρατήρηση οδηγεί στο συμπέρασμα της μερικής ή και ολικής κατά περιπτώσεις αποχριστιανοποίησης, εάν ληφθεί υπόψη το ποσοστό των ανθρώπων που εκκλησιάζονται, ο μέσος όρος της ηλικίας τους, ο αριθμός των ναών που λειτουργούνται⁴, οι απαντήσεις που δίνονται σε έρευνες για την προσωπική σχέση των ανθρώπων με την εκκλησία, στην οποία οι άμεσοι πρόγονοί τους ήταν μέλη.

Η διαπίστωση λοιπόν είναι προφανής, συγχρόνως όμως και οδυνηρή για τις εκκλησίες που έχουν βαθιές ρίζες στους πρώτους χριστιανικούς χρόνους κι έχουν να δείξουν μία αδιάκοπη μαρτυρία πίστεως εν μέσω θλίψεων, οδύνης και διωγμών

<http://www.globalchristianforum.org/manado-paper01.html> retrieved 10/05/2014

³ Hubert van Beek, *Revising Christian Unity, Revisioning Christian Unity, The Global Christian Forum*, Regnum books International, 2009, p. vii-ix, 3-28

⁴ www.patrimoine-religieux.fr/.../eglises.../vivre-autrement-ma-maison-est-une-eglise retrieved 20/05/2014

από τον άρχοντα του κόσμου τούτου. Επιπλέον έχουν να προβάλουν από το παρελθόν μνημεία υψηλής καλλιτεχνικής δημιουργίας και βαθυστόχαστης σκέψης.

2. Επανευαγγελισμός

Το ερώτημα που τίθεται είναι σαφές: τί πρέπει να γίνει;

Η απάντηση, στο μέτρο που δεν υπάρχει εφησυχασμός ή μεταβίβαση ευθυνών αποκλειστικά σε εξωτερικούς παράγοντες, είναι μονολεκτική και αυτονόητη: επανευαγγελισμός.

Σύμφωνα με τους ορισμούς που απαντούν στη σχετική βιβλιογραφία⁵, οι όροι ιεραποστολή (mission) και evangelism ή re evangelism διακρίνονται μεταξύ τους κυρίως ως προς τους αποδέκτες του κηρύγματος του Ευαγγελίου. Στην πρώτη περίπτωση πρόκειται για ανθρώπους που δεν γνωρίζουν καθόλου τον Ιησού Χριστό και το κοσμοσωτήριο έργο του, ενώ στη δεύτερη για ανθρώπους που έχουν κάποια γνώση, μνήμη ή εμπειρία από την χριστιανική πίστη. Ωστόσο αυτό είναι δυσδιάκριτο, εφόσον η άγνοια, η σύγχυση, η αδιαφορία ή και η αντίθεση, που εκδηλώνουν πολλοί άνθρωποι ως προς τις χριστιανικές πολιτιστικές καταβολές τους είναι εντυπωσιακές. Με αυτόν τον τρόπο διερωτάται κανείς αν οι εκκλησίες καλούνται για επανευαγγελισμό ή για ιεραποστολή όχι μόνον «έως εσχάτου της γης⁶», αλλά και στις άκρες της γειτονιάς τους. Και τούτο, διότι οι νεώτερες γενεές παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τα έθνη και ως περιβάλλονται από θαυμαστά μνημεία του πολιτισμού, που μέσα στη σιωπή τους διηγούνται όσα οι άνθρωποι εβίωσαν από τα μεγαλεία του Θεού⁷ και στη συνέχεια τα αποτύπωσαν με τα έργα της τέχνης.

Όμως και η γλώσσα της τέχνης δεν είναι πάντοτε απ' ευθείας αντιληπτή. Τα σημαίνουντά της, δηλαδή αυτό που βλέπουμε, ακούμε ή αγγίζουμε με τα χέρια μας μπορεί να προκαλούν εντύπωση, θαυμασμό ή και περιέργεια, αλλά για να γίνουν κατανοητά τα σημαινόμενα, δηλαδή η πηγή της έμπνευσης και η πνευματική εμπειρία του δημιουργού που τα φιλοτέχνησε, χρειάζονται τον κατάλληλο άνθρωπο που έχει την ιστορική γνώση και τις ίδιες πνευματικές εμπειρίες για να τους δώσει φωνή. Με αυτόν τον τρόπο, όταν τα εξωτερικά στοιχεία, για παράδειγμα ενός καθεδρικού ναού, μιας εικόνας, ενός ύμνου υπακούουν σε τεχνοτροπίες παλαιότερων εποχών, το ζήτημα που τίθεται είναι πώς μπορούν οι θεατές ή οι

⁵ *Together Towards Life: Mission and Evangelism in Changing Landscapes*, 85, <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-commissions/mission-and-evangelism/together-towards-life-mission-and-evangelism-in-changing-landscapes>

⁶ Πρ. 1,8

⁷ "...They led us to the edifices where they worship their God, and we knew not whether we were in heaven or on earth. For on earth there is no such splendour or such beauty, and we are at a loss how to describe it. We know only that God dwells there among men..." *The Christianisation of Russia (988)* <https://community.dur.ac.uk/a.k.harrington/christin.html> retrieved 20/05/2014

ακροατές σήμερα να διεισδύσουν συνειδητά στο περιεχόμενό τους, πέρα από μία συναισθηματική έξαρση ή μια ποιοτική αισθητική απόλαυση. Οπωσδήποτε δύσκολα, γιατί σε κάθε εποχή η τέχνη που εκφράζει την αναζήτηση του ανθρώπου, παρουσιάζει διαφορετικές τάσεις και διαθέτει διαφορετικά υλικά μέσα για να τις εκφράσει. Παρόλα αυτά, από όσα ακούμε από τους ανθρώπους, όταν διηγούνται “ το ταξίδι τους προς τον Χριστό”, ποτέ δεν αποκλείονται οι εκπλήξεις. Συμβαίνει κάποτε νέοι που περνούν ώρες σε πλατείες, με θέα έναν μεγάλο Καθεδρικό Ναό, τον οποίον συνήθως προσέχουν, μόνον όταν σημαίνει τις ώρες το εντυπωσιακό ρολόι του, κάποτε να παρακινηθούν να δρασκελίσουν την πόρτα του. Στην αρχή από περιέργεια για όσα τελούνται μέσα εκεί, η οποία στη συνέχεια γίνεται συνειδητή επιλογή.

Το προφορικό κήρυγμα σε γλώσσα κατανοητή στον αποδέκτη, αδιαμφισβήτητα κατέχει την πρωταρχική θέση στη μετάδοση του μηνύματος του Ευαγγελίου και την ένταξη ενός ανθρώπου στο Σώμα του Χριστού. Η πίστη προέρχεται εξ ακοής⁸, από την προσωπική μαρτυρία εκείνων που ζουν το μέγα μυστήριο, εφόσον σε όλες τις ανθρώπινες καταστάσεις ο προφορικός λόγος προηγείται πάντοτε του γραπτού. Στην ερώτηση του Απ. Παύλου «πώς θα πιστέψουν, αν δεν ακούσουν⁹» εξυπακούεται πάντοτε η ίδια απάντηση για την αδιαμφισβήτητη αναγκαιότητα του κηρύγματος.

Στην κλασική Ρητορική¹⁰ απαριθμούνται τρεις σταθεροί παράγοντες που συντελούν στην ανθρώπινη επικοινωνία: ο ομιλητής, ο ακροατής ή συνομιλητής και το θέμα στο οποίο αναφέρεται η συζήτησή τους. Ακολουθώντας το σχήμα της επικοινωνίας¹¹ που επικράτησε από την ευρύτατη χρήση των τεχνολογικών μέσων μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διάδοση και πρόσληψη ενός μηνύματος έχουν διπλασιαστεί. Στους τρεις σταθερούς, ομιλητής/πομπός, ακροατής/(απο) δέκτης και θέμα, προστέθηκαν και άλλοι τρεις: ο αγωγός, το μήνυμα και ο κώδικας, οι οποίοι ισχύουν για κάθε ομιλητική διαδικασία. Ο κάθε παράγοντας έχει τη δική του βαρύνουσα σημασία για το σύγχρονο κήρυγμα, όμως ο επιτυχής συνδυασμός μεταξύ τους οδηγεί οπωσδήποτε σε ικανοποιητικά αποτελέσματα.

2. Η σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία

⁸ Ρωμ.10,7

⁹ Ρωμ. 10,14 Α

¹⁰ Aristotle, *Rhetorica* a, 1356a

¹¹ *International Encyclopedia of Communication*, Oxford University Press 1989, Vol. 3, Models of Communication, p.36-43.

Ο κόσμος μέσα στον οποίο δίδεται η μαρτυρία της εν Χριστώ ζωής σήμερα απολαμβάνει τη θρησκευτική ελευθερία¹², καλλιεργεί τον σεβασμό του διαφορετικού, προσφέρει πληθώρα οπτικοακουστικών μηνυμάτων, διευκολύνει τη γρήγορη εναλλαγή παραστάσεων, προβάλλει τη δυνατότητα των πολλαπλών επιλογών. Αντιθέτως προς την έντονη εξωστρέφεια και τον όγκο των πολυποίκιλων μηνυμάτων, ελάχιστα συμβάλλει στην περισυλλογή, τον στοχασμό και την κριτική σκέψη. Οι αποδέκτες του είναι άνθρωποι όλων των ηλικιών που ζητούν απαντήσεις για τις πιεστικές βιοτικές ανάγκες, για την κοινωνική αδικία, την εκμετάλλευση, τη διαφθορά, τη βία, την ξενοφοβία, τον φανατισμό κι αναζητούν ποιο νόημα έχει η ζωή τους περισσότερο στο “εδώ και τώρα”. Βεβαίως ενδομύχως αναζητούν νόημα και για πέρα από την προσκαιρότητα του παρόντος κόσμου, εφόσον συστατικό της ανθρώπινης φύσης είναι να μάθει και την αρχή και το τέλος της δημιουργίας του Θεού.

3. Η έξοδος για τη μετάδοση του ευαγγελίου-Οι παράγοντες της επικοινωνίας

*Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπέρματος αὐτοῦ*¹³

Ο αγωγός επικοινωνίας είναι το μέσο που επιλέγει ένας πομπός, για να μεταδώσει το μήνυμά του στο ακροατήριό του. Στην Καινή Διαθήκη ο Ιησούς ερμηνεύει τον Νόμο και τους Προφήτες σε ανθρώπους που ήταν εξοικειωμένοι με τις Γραφές, μέσα στον Ναό του Σολομώντος, στις συναγωγές, σε κατοικίες, σε διάφορους υπαίθριους χώρους (πεδιάδες, όχθες της λίμνης, όρος). Μετά την Ανάσταση, η εντολή του Κυρίου προς τους Αποστόλους να μαθητεύσουν πάντα τα έθνη αυξάνει την ποικιλία των αγωγών. Στις Πράξεις των Αποστόλων εκτός από τις συναγωγές, αναφέρονται το αρχαίο θέατρο της Εφέσου, η αγορά των Φιλίππων και της Κορίνθου, ο Άρειος Πάγος στην Αθήνα, το ονομαστό βήμα δημόσιου λόγου της κλασσικής αρχαιότητας. Σε αυτές τις περιπτώσεις το ευαγγέλιον της χάριτος και της αληθείας απευθύνεται σε ανθρώπους που έχουν την έμφυτη αναζήτηση για τον υπερβατικό Θεό¹⁴, αλλά αγνοούν τις Γραφές. Γι αυτόν τον λόγο η ευφρόσυνη και συγχρόνως συγκλονιστική είδηση κωδικοποιείται ανάλογα, ως προς την τεκμηρίωση και τους εκφραστικούς της τρόπους¹⁵. Πρόκειται για το ιεραποστολικό κήρυγμα¹⁶ που εξέρχεται από τα όρια μιας εκκλησιαστικής κοινότητας, για να συναντήσει τους

¹² John Petrou, The Importance of the World Conference on “ Church and Society” its Methodology and its Critical Approach, <http://ejournals.lib.auth.gr/synthesis/article/view/1601/3294>, retrieved 10/05/2014.

¹³ Μτ 13,3

¹⁴ Πρ 17,23

¹⁵ D.E. Aune, “ Diatribe”, *Westminster Dictionary of New Testament and Early Christian Literature*, Westminster John Knox Press, Kindle Edition, Louisville/ London, 2003, Location 3485-3542.

¹⁶ Alistair Stewart- Sykes, *From Prophecy to Preaching. A Search for the Origins of the Christian Homily*, Leiden, Brill, 2001, p. 4.

έξω και να μοιρασθεί μαζί τους τον μεγάλο της θησαυρό: τον Θεό που από την ανυπαρξία έδωσε στους ανθρώπους τη ζωή και την ελευθερία να επιλέγουν την κοινωνία μαζί του ή την αποστασία. Και όταν οι ίδιοι με τη θέλησή τους αρνήθηκαν την πηγή της ζωής και παραδόθηκαν στη φθορά και στον θάνατο, ο ίδιος ο Θεός έγινε άνθρωπος, για να τους αναζητήσει ο ίδιος. Προσέλαβε την ανθρώπινη φύση για να της χαρίσει με τα εκούσια φρικτά πάθη και τον σταυρικό του θάνατο τη ζωή και την Ανάσταση¹⁷. Ο Ιησούς Χριστός, ο Υιός του Θεού του ζώντος, δεν είναι μια θεωρητική σύλληψη, δεν είναι ένα ανθρώπινο επινόημα, μήτε μία υπερβατική δύναμη, κρυμμένη μέσα στον ασύλληπτο για τον ανθρώπινο νου χρόνο και στο απέραντο σύμπαν. Είναι ο Θεός που παραμένει διαρκώς ανάμεσα στους ανθρώπους, για να τους προσκαλεί¹⁸ να γίνουν μέλη του Σώματός του, με το βάπτισμα εις το όνομα του Τριαδικού Θεού. Και, αν οι ίδιοι συνεργήσουν στις δωρεές του Αγίου Πνεύματος, τότε αντλούν ανεξάντλητες δυνάμεις για την καθημερινή πάλη με τη σκληρή πραγματικότητα και θάρρος για τα έργα της αγάπης, της ειρήνης, της δικαιοσύνης και της καταλλαγής¹⁹.

Αυτός ο θησαυρός είναι το ευ-αγγέλιον, τα ευφρόσυνα νέα, η συνταρακτική είδηση που καλούνται οι εκκλησίες να μεταφέρουν και πάλιν στους εγγύς, χωρίς ποτέ να αδιαφορούν για τους μακράν²⁰. Θα τους συναντήσουν πρόσωπο με πρόσωπο στην καθημερινή συναναστροφή ή ακόμη θα χρησιμοποιήσουν τους σύγχρονους αγωγούς επικοινωνίας. Όχι για να τους κάνουν μάθημα, να τους ελέγξουν ή να τους κατακρίνουν. Αλλά για να τους προτείνουν να γνωρίσουν τον Θεό της αγάπης, του ελέους και των οικτιρμών, ο οποίος προσφέρει ελπίδα και διέξοδο στα πιεστικά αδιέξοδα. Έργο διόλου εύκολο, διότι προϋποθέτει ειλικρίνεια, έμπνευση, κατάρτιση, προσήνεια και διάκριση στην προσέγγιση, γνώση των προβλημάτων που απασχολούν τον σύγχρονο άνθρωπο και προ πάντων κοινό κώδικα επικοινωνίας, ώστε να μην «λαλοῦν εἰς ἄερα²¹».

Ο κώδικας είναι η γλώσσα, το σύστημα των γλωσσικών κανόνων που πρέπει να είναι κοινός²², ώστε να γίνεται κατανοητό το περιεχόμενο μιας συνομιλίας. Είναι αυτονόητο ότι, όταν κάποιος ομιλεί μόνον Ισπανικά και ο συνομιλητής του μόνον Σουηδικά, δεν υπάρχει ανάμεσά τους λεκτική συνεννόηση. Ίσως μπορέσουν να επικοινωνήσουν με χειρονομίες και γενικότερα τη γλώσσα του σώματος²³, όμως η γλωσσική επικοινωνία που κατ' εξοχήν χαρακτηρίζει τους ανθρώπους έχει σημασία πρωταρχική. Η γλώσσα εκφράζει την ανθρώπινη εμπειρία και αναλύεται σε δύο

¹⁷ St John Chrysostom, *Divine Liturgy*, Prayer of Anaphora.

¹⁸ Mt 11,28

¹⁹ Β' Κορ 5,18

²⁰ Archbishop Anastasios, *Mission in Christ Way*, Holy Cross Orthodox Press, World Council of Churches Publications, 2010, p. 25-41.

²¹ Α' Κορ 14,9

²² André Martinet, *Cours de Linguistique Générale*, Armand Colin, Paris, 1970, p. 6-21.

²³ Pierre Guiraud, *La Sémiologie*, Presses Universitaires de France, Paris, 1973, p. 60.

επίπεδα: στα σημαίνοντα και τα σημαινόμενα. Παρόλα αυτά, πολλές φορές είναι δυνατόν να ανήκουν οι συνομιλητές στην ίδια γλωσσική κοινότητα και να αναγνωρίζουν τα σημαίνοντα, αλλά να αγνοούν ή να κατανοούν με διαφορετικό τρόπο τη σημασία τους.

Συχνά ακούγεται ότι η εκκλησία πρέπει να υιοθετήσει τον κώδικα των νέων. Και όχι σπάνια αυτό εφαρμόζεται, όταν, όσοι τους προσεγγίζουν χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα ή κοινωνική διάλεκτο, δηλαδή λέξεις, εκφράσεις ή επιφωνήματα με την ειδική σημασία που τους δίνουν οι νέοι, όταν μιλούν μεταξύ τους. Αυτή η μέθοδος προσέγγισης μπορεί να δημιουργήσει έναν ευνοϊκό συναισθηματικό προσεταιρισμό²⁴, αλλά λειτουργεί μόνον ως αρχή. Στη συνέχεια δεν είναι η χρήση του λεξιλογίου των νέων που θα κερδίσει το ενδιαφέρον και την εμπιστοσύνη τους, αλλά η ειλικρίνεια και η συνέπεια ανάμεσα σε όσα κηρύσσονται και όσα τηρούνται από τους ίδιους τους κήρυκες στον καθημερινό τους βίο.

Στην παραβολή του σπορέα ο σπόρος πέφτει σε όλο το χωράφι. Όμως όλα τα σημεία του χωραφιού δεν είναι εξίσου εύφορα, γι' αυτό χρειάζεται και ιδιαίτερη φροντίδα στη σπορά και στην καλλιέργεια. Διότι *«το μυστήριο που ήταν κρυμμένο για αιώνες και γενιές ολόκληρες φανερώθηκε τώρα στους πιστούς. Σ' αυτούς θέλησε ο Θεός να κάνει γνωστό πόσο πλούσιο και ένδοξο είναι αυτό το μυστήριο, που εκτείνεται και στα έθνη. Και το μυστήριο αυτό δεν είναι άλλο παρά ο Χριστός, που βρίσκεται ανάμεσά μας και αποτελεί την ελπίδα της συμμετοχής τους στη μελλοντική δόξα»*. Ο Απ. Παύλος τονίζει στη συνέχεια της επιστολής πόση προσπάθεια χρειάζεται, συμβουλευόντας και διδάσκοντας, μέχρι να γίνει ο κάθε άνθρωπος τέλειος κατά το πρότυπο του Ιησού²⁵.

4. Διάλογος με τη διανόηση. Ενδεικτικό παράδειγμα από μία αποφασιστική περίοδο της αδιαίρετης Εκκλησίας

Πριν από 1700 χρόνια, όταν με το Διάταγμα των Μεδιολάνων (313) κατέπαυσαν οι μεγάλοι διωγμοί κατά των Χριστιανών, η διάδοση του μηνύματος του Ευαγγελίου περιέλαβε και τις περισσότερο δύσκολες κοινωνικές ομάδες των διανοουμένων, ακριβέστερα των ρητόρων και των φιλοσόφων της εποχής.

Για εκείνους ο λόγος ο του Σταυρού ήταν μωρία²⁶, αφού προϋποθέτει ελεύθερη παραδοχή του Αποκαλυπτικού Λόγου και όχι τεκμηρίωση με λογικά επιχειρήματα, (ούκ έν πειθοῖς άνθρωποις)²⁷. Ομοίως τα ιερά κείμενα των Χριστιανών τα θεωρούσαν ανάξια λόγου. Αιτία ο γλωσσικός τους κώδικας: η προφορική γλώσσα των αλιέων (η Ελληνιστική Κοινή) και το απέριπτο ύφος της, χωρίς υφολογικό

²⁴ Cicero, *De Inventione*, exordium (proemium), captatio benevolentiae.

²⁵ Κολ. 1,28-29

²⁶ Α' Κορ 1,18

²⁷ Α' Κορ 2,4

διάκοσμο και έντεχνη συσσώρευση ρητορικών σχημάτων. Και οι δύο αυτές εκφραστικές επιλογές εκείνη την εποχή δεν διέθεταν καμία πιστοποίηση από τους διανοούμενους, για να εκφράσουν κανένα είδος υψηλής λογοτεχνίας (Hoch Literatur) και κανένα υψηλό νόημα και πολύ λιγότερο την αλήθεια.

Ο διάλογος των μεγάλων Διδασκάλων της αδιαίρετης Εκκλησίας με τους διανοούμενους, στον αποφασιστικό για την εδραίωση της Εκκλησίας 4^ο αιώνα στηρίχτηκε στην υιοθέτηση κοινού κώδικα²⁸. Οι ίδιοι είχαν φοιτήσει στα ίδια σχολεία με τους εθνικούς και είχαν άριστες γνώσεις και της φιλοσοφικής σκέψης και της ρητορικής τέχνης. Είχαν όμως και μια βαθιά πνευματική εμπειρία από το φως του Χριστού που λάμπει στις καρδιές των ανθρώπων και ανοίγει τους οφθαλμούς της διάνοιας²⁹, ώστε να γίνεται κατανοητό το μήνυμα του ευαγγελίου σε κάθε εποχή. Αυτή ακριβώς η ζώσα πίστη τους έκανε να διαφέρουν από τους εθνικούς συμμαθητές τους και τους δασκάλους ρήτορες και φιλοσόφους του 4^{ου} αιώνα στη λεκάνη της Μεσογείου. Γι αυτό τον λόγο, αν συγκρίνει κανείς τα έργα που σώθηκαν από τον περιώνυμο ρήτορα Λιβάνιο³⁰ με τα έργα του μαθητή του Αγ. Ιωάννου Χρυσοστόμου στη μεγάλη πόλη της Αντιόχειας, θα εντοπίσει τους ίδιους γλωσσικούς κανόνες και απaráμιλλη χρήση ρητορικών σχημάτων³¹. Ακόμη πολλές φορές και τα ίδια ενθουσιώδη χειροκροτήματα από τους ακροατές³². Όμως ο ένας εφαρμόζει τα διαθέσιμα μέσα πειθούς, για να εξάρει υψηλά νοήματα, ο άλλος τα χρησιμοποιεί για να κάνει γνωστές τις Γραφές και να αποκαλύψει τα θαυμάσια του Θεού που ο ίδιος έζησε. Ειδοποιός τους διαφορά: ο φωτισμός, η φλόγα, η ζεστασιά και η αύρα του Αγίου Πνεύματος.

Αξίζει να επισημανθεί ότι τον 4^ο αιώνα οι ρήτορες και οι σοφιστές είχαν μεγάλη δημόσια απήχηση, διότι άρθρωναν δημόσιο λόγο και διαμόρφωναν την κοινή γνώμη της εποχής τους. Έπαιζαν τον ρόλο των σημερινών πολιτικών, οι οποίοι και αυτοί λαμβάνουν επίσης σοβαρά υπόψη τους τις επιταγές της Ρητορικής για την εκφορά ενός λόγου, δίνοντας σημασία στη ρύθμιση της φωνής και στις κινήσεις του σώματος³³. Ομοίως πολλοί σύγχρονοι κήρυκες του Ευαγγελίου εφαρμόζουν αντίστοιχους εκφραστικούς τρόπους των πολιτικών, για να προσελκύσουν το ενδιαφέρον του ακροατηρίου τους, που είναι εθισμένο να ακούει και να ακολουθεί τους πολιτικούς.

Η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στους πολιτικούς και εκκλησιαστικούς ρήτορες είναι πάντοτε αναγκαίο να επισημαίνεται. Οι λόγοι ενός άλλου μεγάλου Χριστιανού

²⁸ George Kustas, *Studies in Byzantine Rhetoric*, Analecta Vlatadon, Thessaloniki, 1973

²⁹ Θεία Λειτουργία Ιωάννου Χρυσοστόμου, ευχή προ του ευαγγελίου

³⁰ A.J. Festugière, *Antioche païenne et chrétienne*, Libanius, Chrysostom et les moines de Syrie, Paris, 1971. G.V. Bowersock, *Greek Sophists in the Roman Empire*, Oxford, 1969.

³¹ A.M. Patterson, *Hermogenes and the Renaissance. Seven Ideas of Style*, Princeton, N.J 1970.

³² Eusebius, *Historia*, 7, 30.

³³ Cicero, *De Inventione*, pronuntiatio (performance), vocis figura (figure of the voice), corporis modus (mode of the body)

ρήτορα και φιλοσόφου³⁴ του 4^{ου} αι. του Γρηγορίου του Θεολόγου παραμένουν καθοριστικοί: «ἐκκλησιαστικῶς ἀλλ’ οὐκ ἀγοραίως, ὠφελίμως, ἀλλ’ οὐκ ἐπιδεικτικῶς».

Ο στόχος των μεγάλων διδασκάλων της Εκκλησίας τον 4^ο αιώνα ήταν σαφής: να γνωρίσουν στους συνομιλητές τους τα όρια του ανθρώπινου νου που αναζητά τον Θεό και την απεριόριστη αγάπη του Θεού που ο ίδιος έρχεται να αναζητήσει τον άνθρωπο³⁵.

Αυτές τις συνταρακτικές αλήθειες δεν τις συλλαμβάνει εύκολα ο νους. Ο Ιησούς λέγει με σαφήνεια ότι όσοι έχουν καθαρή καρδιά³⁶ είναι καλύτεροι δέκτες του μυστηρίου της εν Χριστώ σωτηρίας και αυτοί θα δουν το πρόσωπο του Θεού. Το χρέος της εκκλησίας είναι επιτακτικό να διαλέγεται με δημιουργικό τρόπο με όλους. Οπωσδήποτε και με εκείνους που επιμένουν σε όσα χωρεί ο περιορισμένος ανθρώπινος νους και να τους υπενθυμίζει πόσα απερίοριστα μπορεί να χωρέσει η ανθρώπινη καρδιά με την αγάπη: τον ίδιο τον απρόσιτο Θεό και όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους.

Το παράδειγμα των θεοφόρων διδασκάλων του 4^{ου} αιώνα και το κορυφαίο παράδειγμα της ιεραποστολής των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου του 9^{ου} παραμένουν πάντοτε λαμπρά στη ζωή της Εκκλησίας διαμέσου των αιώνων και προσφέρουν ασφαλές κριτήριο στο επίμαχο θέμα: ευαγγέλιο και πολιτισμός.

5. Οι σύγχρονοι αγωγοί επικοινωνίας

Η εποχή μας κατ’ εξοχήν καυχάται για την πληθώρα των ψηφιακών μέσων, τα οποία συνεχώς βελτιώνονται και μπορούν να μεταφέρουν μηνύματα με εικόνα και λόγο «έως εσχάτου της γης». Αυτές οι πρωτοφανείς και αξιοθαύμαστες δυνατότητές τους επιδρούν αναλογικά σε όλους τους παράγοντες της επικοινωνίας. Αυξάνουν σε ανυπολόγιστο βαθμό τον αριθμό των πομπών, των αποδεκτών, των μηνυμάτων που εκπέμπονται και των συστημάτων με τα οποία κωδικοποιούνται. Βεβαίως η πρόσβαση στα μέσα αυτά δεν είναι δυνατή για όλους τους κατοίκους της γης, εφόσον προϋποθέτουν εξοικείωση στη χρήση τους, η οποία κατά κανόνα δεν είναι δυνατή στις μεγάλες ηλικίες, αλλά και οικονομικούς πόρους για την απόκτησή τους. Παρ’ όλα αυτά ολοένα και περισσότερο εξαπλώνονται παντού.

Είναι αυτονόητο ότι οι εκκλησίες χρησιμοποιούν όλα τα κοινωνικά μέσα, για να μεταδίδουν τα μηνύματά τους, τη διδασκαλία τους, τις δραστηριότητές τους, τη μέριμνά τους για τις κοινωνικές ομάδες. Επίσης αναπτύσσεται και ειδικότερος

³⁴ R.R. Rosmary Ruether, *Gregory of Nazianzus. Rhetor and Philosophus*, Oxford, 1969.

³⁵ Gregorius Nazianzus, Or. Theol. PG 36, 13CD, 25A.

³⁶ Mt 5,8

διάλογος των μελών μιας εκκλησίας μεταξύ τους είτε με άλλους ενδιαφερόμενους. Με αυτόν τον τρόπο όχι μόνον οικοδομούνται στην πίστη τα μέλη της εκκλησίας, αλλά και πολλοί άλλοι ξένοι ή αδιάφοροι ευρίσκουν ενδιαφέρουσες απαντήσεις στην αναζήτησή τους. Στο μέτρο βέβαια που κατορθώνουν να ξεχωρίσουν κάτι αληθινό μέσα από τον ορυμαγδό των μηνυμάτων που εμφανίζονται με μία μόνον εντολή στο διαδίκτυο.

Με αυτά τα σύγχρονα διαδικτυακά μέσα, το ιεραποστολικό κήρυγμα των Πράξεων των Αποστόλων διαθέτει πλέον ασύγκριτες δυνατότητες, για να μεταδοθεί σε πολλαπλάσιους αποδέκτες και με πολλαπλάσια ταχύτητα. Όμως εκείνο που παραμένει αναντικατάστατο είναι η αποφασιστική σημασία της ανθρώπινης παρουσίας για τη μετάδοση και την πρόσληψη των μηνυμάτων. Χωρίς να υποτιμάται η σημαντική προσφορά τους, τα σύγχρονα μέσα δεν παύουν να είναι έμμεσοι αγωγοί, που δεν εξασφαλίζουν την δια ζώσης επικοινωνία ανάμεσα στον ομιλητή και τον συνομιλητή του. Μπορεί να ακούγεται η φωνή τους, να συζητούν μεταξύ τους στην οθόνη από τη μία άκρη στην άλλη της γης, ωστόσο δεν έχουν άμεση επαφή. Η πρώτη σημασία της λέξης «ομιλία», η οποία στην Ομιλητική δηλώνει το χριστιανικό κήρυγμα όπως διαμορφώθηκε στους μετα -Αποστολικούς χρόνους, είναι η «συναναστροφή³⁷». Για το έργο του ευαγγελισμού και του επανευαγγελισμού η συναναστροφή έχει ιδιαίτερη σημασία. Το ήθος³⁸ του ομιλητή, η συνέπειά του, η αφοσίωσή του και προ πάντων η πνοή του Αγίου Πνεύματος³⁹ που εμπνέει τη ζωή του γίνονται περισσότερο αισθητά με την προσωπική επικοινωνία. Η αλήθεια του Ευαγγελίου γίνεται αντιληπτή από τη ζωή αυτών που το ασπάστηκαν, το κηρύττουν και το εφαρμόζουν. «Ὁ ἔωρακώς τόν Χριστόν μεμαρτύρηκεν περί αὐτοῦ⁴⁰».

6. Από τη μαθητεία στο βάπτισμα

Η εντολή του Ιησού για τον ευαγγελισμό των εθνών που προφανώς ισχύει και για τον επανευαγγελισμό δείχνει δύο κατευθύνσεις, τη μαθητεία και το βάπτισμα⁴¹.

Η πρώτη είναι έξοδος των πιστών από την κοινότητα, για να συναντήσουν τα έθνη και να τους μεταδώσουν την ευφρόσυνη είδηση: Ο Χριστός ο Θεός «διεβίβασε τούς ανθρώπους ἐκ τοῦ θανάτου εἰς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν⁴²».

³⁷ <http://stephanus.tlg.uci.edu/ljsj/#eid=1&context=ljsj>

LSJ *The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon*

³⁸ Aristotelis, *Rhetorica*, 1355 b sqq

³⁹ John Chrysostom, *De Sacerdotio*, PG 48,15

⁴⁰ Ιω 19,35

⁴¹ Μτ 18,19

⁴² Ιωάννου Δαμασκηνού κανόνας (ύμνος) του Πάσχα, Ωδή 1^η)

Και η δεύτερη είναι η εκούσια είσοδος στην Εκκλησία του καθενός που θα πιστέψει αυτήν την ζωογόνο αλήθεια. Το εισαγωγικό μυστήριο στο Σώμα του Χριστού είναι το βάπτισμα, αλλά για να περιπατεί ο νεοφώτιστος «εν καινότητι ζωής⁴³», χρειάζεται η δική του ελεύθερη συνεργία στις δωρεές του Αγίου Πνεύματος. Οι καρποί του Αγίου Πνεύματος βλαστάνουν με την πνευματική καλλιέργεια και τον αγώνα εναντίον των παθών που σκοτίζουν το νου και οδηγούν στην παράβαση των εντολών του Θεού και την αμαρτία. Και αντί για τα έργα του φωτός και τη θυσιαστική αγάπη, όσοι αστοχούν σε αυτήν την πορεία διολισθαίνουν στα έργα του σκότους, την εγωπάθεια και την αλαζονική συμπεριφορά. Βεβαίως υπάρχει πάντοτε τρόπος επιστροφής με τη μετάνοια και τη θεραπεία. Ο Ιησούς βεβαιώνει: «ὁ τρώγων μου τήν σάρκα και πίνων μου τό αἷμα ἔν ἐμοί μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ». Ενώ η ευχαριστιακή κοινότητα, καθώς ετοιμάζεται να μεταλάβει τα τίμια Δώρα σε κάθε θεία λειτουργία προσεύχεται: *καταξίωσον ημάς μεταλαβείν των επουρανίων σου και φρικτών μυστηρίων ταύτης της ιεράς και πνευματικής τραπέζης μετά καθαρού συνειδότος εις άφεσιν αμαρτιών εις συγχώρησιν πλημμελημάτων εις πνεύματος Αγίου κοινωνίαν εις βασιλείας των ουρανών κληρονομίαν, εις παρρησίαν την προς σε μη εις κριμα μηδέ εις κατάκριμα.*

7. Η Θεία Λειτουργία και η «λειτουργία μετά τη Λειτουργία»

Είναι γνωστή η σημασία της λέξης «λειτουργία» στην αρχαία ελληνική γλώσσα: έργο του λαού ενός δήμου για τις κοινές του υποθέσεις. Η θεία λειτουργία είναι η ευχαριστία του λαού του Θεού για τις άπειρες δωρεές του⁴⁴. Είναι η ανάμνηση του κοσμοσωτήριου έργου του Ιησού Χριστού. Ανάμνηση του μυστηρίου της θείας οικονομίας, το οποίο με την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος βιώνεται ως ένα ενεστωτικό γεγονός, λυτρωτικό από την αμαρτία και την υποταγή στον θάνατο, για εκείνους που μετέχουν στο ζωοπάροχο Σώμα και Αίμα του Χριστού.

Η ελευθερία από τις δυνάμεις του κακού, της φθοράς και της διαφθοράς, δεν είναι μία στιγμιαία πνευματική έξαρση που διαρκεί όσο τελείται η θεία λειτουργία μέσα στα όρια του ιερού ναού. Είναι μία κινητήριος δύναμη που ωθεί τους πιστούς στην έξοδο προς την κοινωνία, για να επιτελέσουν τη «λειτουργία μετά τη θεία λειτουργία», στην καθημερινή ζωή, σε όλους του χώρους που δραστηριοποιούνται, «με σκοπό την απελευθέρωση των ανθρώπων από όλες τις δαιμονικές δομές αδικίας, εκμεταλλεύσεως, αγωνίας, μοναξιάς και τη δημιουργία μιας πραγματικής κοινωνίας προσώπων εν αγάπη⁴⁵».

Μέσα στη σύγχρονη κοινωνία που η θρησκεία αποτελεί προϊόν επιλογής των ανθρώπων, χωρίς να επιβάλλεται από τον νόμο ή τις πολιτιστικές καταβολές, η

⁴³ Ρωμ.6, 4

⁴⁴ Alkiviadis Calivas, *Essays in Theology and Liturgy, Vol. 4 Church, Clergy, Laity and the Spirit Life*, Holy Cross Orthodox Press 2013, p.73-75.

⁴⁵ Anastasios, *Mission*, p. 94-96.

εκκλησία έχει κατοχυρωμένα δικαιώματα που της επιτρέπουν να μεταφέρει με όλους τους διαθέσιμους αγωγούς επικοινωνίας και με όλους τους δυνατούς σημειολογικούς κώδικες⁴⁶ το μήνυμά της. Οι πιστοί μπορούν να υψώνουν τη φωνή της διαμαρτυρίας από κοινού με άλλες κοινωνικές ομάδες για το μίσος, την αδικία και την εκμετάλλευση, που καταστρέφουν το φυσικό περιβάλλον, ισοπεδώνουν με βομβαρδισμούς πόλεις και χωριά και θάπτουν μέσα στα ερείπια αναρίθμητες ανθρώπινες ζωές. Μπορούν να ασκήσουν κριτική για την υποτίμηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, για την καταπάτηση θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για την αντικατάσταση των ανθρωπίνων αξιών με τις αξίες του χρηματιστηρίου και των αγορών. Μπορούν να ανακουφίσουν τον ανθρώπινο πόνο και να σκύψουν πάνω στο πρόβλημα των ανθρώπων που πάσχουν με ποικίλους τρόπους και ο Χριστός ταυτίζει με τον εαυτό του⁴⁷. Μπορούν να δώσουν όραμα, ελπίδα και νόημα για τη ζωή στους ανθρώπων.

Αυτή η λειτουργία των πιστών μέσα στην κοινωνία προϋποθέτει φωτισμό του Αγίου Πνεύματος, μετοχή στο φως⁴⁸ που ανέβλυσε από τον τάφο του Αναστημένου Χριστού, φρόνημα Σταυρού και Αναστάσεως. Με αυτόν τον τρόπο θα λάμπει το φως τους έμπροσθεν των ανθρώπων, για να βλέπουν τα καλά τους έργα και να δοξάζεται "ὁ πατέρας ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς"⁴⁹.

Θεσσαλονίκη Απόδοση του Πάσχα 2014

⁴⁶ Jean Martinet, *Clefs pour la Sémiologie*, Seghers, Paris, 1975.

⁴⁷ Μτ 25,40

⁴⁸ Λουκ 24,4

⁴⁹ Μτ 5,16